

Ілля Поп'юк
(Київ)

АРХІТЕКТУРНИЙ КОВАНИЙ МЕТАЛ: ТРАДИЦІЙНЕ Й МОДЕРНЕ В ДОРОБКУ БУКОВИНСЬКИХ МАЙСТРІВ АНДРІЯ ХОРТА Й ІГОРЯ ВЕРЕНЬКА

У статті розглянуто творчий розвиток архітектурного кованого металу буковинських майстрів А. Хорта й І. Веренька, особливості їхньої творчої діяльності в сучасному художньому ковальстві. Окреслено різноманітні традиційні мотиви народного мистецтва краю, що їх використовують майстри у своїх традиційних і модерних творах архітектурного металу.

Ключові слова: художній архітектурний метал, орнаментальні мотиви, ковані вироби.

In this article considers the creative development the architectural wrought metal of the Bukovyna artist's: Andrew Khort and Igor Verenko. The forging in Bukovyna and other regions of Ukraine this is a features of their creation activity in modern artistic process. Various traditions other motives of folk arts, that used in their architectural metal works.

Keywords: the art architectural metal, ornamental motifs, wrought products.

В статье рассматривается творческое развитие архитектурного кованого металла буковинских мастеров А. Хорта и И. Веренько, особенности их творческой деятельности в современном художественном кузнечном деле. Показано разнообразие традиционных сюжетов народного искусства края, которые используют мастера в своих традиционных и модернистических произведениях архитектурного металла.

Ключевые слова: художественный архитектурный металл, орнаментальные сюжеты, кованные изделия.

Один з багатьох і важливих, якісно нових етапів у розвитку й відродженні декоративно-прикладного мистецтва, зокрема художнього ковальства, загалом починається з кінця 80-х років ХХ ст.

Про ковальство на Буковині опосередковано згадується тільки в загальних розвідках про матеріальну культуру українського народу, а також у спеціальних працях таких дослідників, як С. Боньковська, Я. Кісь, Р. Шмагало, Т. Бушина, П. Жолтовський, М. Станкевич. Безпосередньо цієї теми стосуються деякі аспекти досліджень чернівецького архітектора Л. Вандюк і праці «Декоративна деталь в архітектурі міста Чернівців» Г. Матвіїшин. Відомості про існування й адреси майстерень, асортимент їх виробів можна віднайти в матеріалах чернівецьких архівів. Про наявність на Буковині значної кількості фірм і майстерень подібного спрямування свідчать і численні рекламні повідомлення, видруковані в крайових часописах та календарях.

Ведучи мову про розвиток художнього металу і, зокрема, ковальства в Чернівцях, необхідно розглянути передумови формування цього виду ремесла в краї, адже протягом багатьох століть металообробка на теренах Буковини розвивалася здебільшого як одна з галузей домашнього промислу, виконуючи насамперед утилітарні функції. Народні майстри, зокрема ковалі, виготовляли знаряддя праці (наральники, сокири та ін.), зброю (стріли, шоломи, топірці), деталі кінської упряжі, предмети домашнього вжитку, посуд, ювелірні прикраси, культові речі. Виготовлені ними деталі архітектурного оздоблення (окуття дверей, дверні петлі, клямки, замки, ручки, ґрати, надбанні хрести) навіть наприкінці ХІХ ст. переважно мали традиційний вигляд, який сформувався ще за часів середньовіччя, і були прикрашені гравійованим орнаментом.

У цей час сталися принципові зміни в галузі архітектури й будівництва, великого розмаху набуло житлове приватне будівництво та спорудження архітектурних об'єктів

культурного призначення, почали приділяти серйозну увагу проблемі синтезу архітектури й мистецтва, питанням ансамблевого вирішення інтер'єрів громадських приміщень і житла [1, с. 310].

Архітектори, художники-ковалі, майстри буковинського краю прагнули якнайширшого використання пластичних можливостей металу, створення іншої стилістики на основі народного мистецтва й національного забарвлення архітектурних об'єктів, приватних будівель.

Це особливо помітно в приміському й сільському середовищі, де художньо-образний зміст створюваної роботи у своїй основі був нероздільний з фольклором, давніми традиціями, обрядами та звичаями. Своєрідність ковальського мистецтва полягає в синтезі традиційної побутової форми, етнографічного орнаменту й технологічного процесу, у якому наявні ознаки минулого й сучасні вимоги, що витікають з існуючих нині естетичних поглядів, використання новітніх технологій виробництва.

Для сучасного кованого металу Буковини характерним є наявність рис епохи класицизму, необароко, віденської сецесії, так званого карпатського модерну, ар-деко та «неороманяску». Ковальству краю також притаманне несподіване поєднання зображень квітів, листків, букетів, геометричних мотивів народної гуцульської різьби з доволі реалістичними елементами вишивок, у яких традиційні народні мотиви відіграють значну роль.

В умовах стильового різнобарв'я, «царювання» в забудовах Чернівців та області архітектурного кованого металу різко збільшувалася питома вага як засобу «художньої виразності», так і «стильового почерку» окремих ковалів і ковальських фірм, хоча не завжди «засоби виразності» приносили бажаний результат мистецьких творів з неабияким смаком.

Це призвело до того, що наприкінці 2000-х років знаходять застосування всі відомі на сьогодні типологічні різновиди архітектурного металу й металопластики: усі типи завершень, низькі, середні, високі огорожі, балкони, балкони-навіси, піддашки, створи брами, декоративні решітки засклені, світильники, малі архітектурні форми з металу, рельєфи, флюгери [2, с. 73].

Розпочався новий період художнього відродження кованого металу, позначений формуванням нової школи й тенденцій у традиційному ковальстві. Майстри й художники-ковалі прагнуть якнайширшого використання пластичних можливостей металу, створення іншої стилістики на основі народного мистецтва та національного забарвлення архітектурних проектів.

Одними з найяскравіших представників буковинської школи ковальства є Андрій Хорт та Ігор Веренько. Вони схожі між собою, немов би рідні брати, зовнішністю та внутрішнім світом, мистецьким хистом і любов'ю до ковальської справи. Народилися митці на благодатних землях Буковини й Покуття: Андрій (1980 р. н.) в Івано-Франківській області, що межує з Буковиною, а Ігор (1979 р. н.) – у Чернівецькій області, що недалеко від обласного центру.

Позитивну роль відіграла художня освіта, яку отримали молоді майстри. Середню фахову освіту митці здобули в Косівському інституті прикладного мистецтва ім. В. Касіяна (А. Хорт – 1998–2000 рр., бакалавр; І. Веренько – 1997–1999 рр., бакалавр). А потім навчалися в Національній львівській академії мистецтв (А. Хорт – 2000–2006 рр., спеціаліст; І. Веренько – 2000–2005 рр., спеціаліст) на кафедрі металу під керівництвом професорсько-викладацького складу (В. Шоломія, А. Стернюка, Б. Романця, О. Івасюти), яку очолював на той час доцент Олег Віталійович Боньковський.

Спілкування з кращими мистецькими діячами й педагогами, різними школами художнього металу, відвідування музейних збірок задля ознайомлення з класичною спадщиною – усе це вплинуло на формування молодих майстрів, розвинувши професійний і духовний потенціал останніх.

Ще починаючи зі студентської лави, постійна участь у різних мистецьких заходах (фестивалях, виставках, симпозіумах), що проводилися в Україні й за кордоном, запо-

Світлина № 1. **А. Хорт, І. Веренько.**
Балконна решітка. Залізо, кування. 2007 р.
м. Заліщики Тернопільської обл.

ніві ковальського ремесла. Потім були щорічні міжнародні ковальські фестивалі в Україні (Івано-Франківськ, Львів), регіональні виставки (Чернівці, Львів, Луцьк, Тернопіль, Івано-Франківськ, Київ, Донецьк) упродовж 2006–2011 років.

Організаторські здібності А. Хорта й І. Веренька проявилися в організації та проведенні з 2007 року разом з буковинськими ковалями регіонального ковальського фестивалю в Чернівцях під час святкування Дня міста.

Основним стрижнем творчого методу цих майстрів є пошук і новація. Вони вважають, що мистецька традиція не має бездумно повторюватися, її не слід використовувати без урахування реалій сьогодення, тобто традиційні мотиви потрібно розвивати, доповнювати, збагачувати, осучаснювати, зберігаючи визначальні ознаки.

Освоєння митцями різних технічних і технологічних прийомів опрацювання металу, скла зумовило збагачення й розширення арсеналу художньо-виражальних засобів. А це у свою чергу забезпечило розширення асортименту виробів, декоративної виразності творів [1, с. 311].

Глибше зацікавившись історією краю та мистецькою спадщиною, де основна увага приділяється композиції і чіткості силуету, А. Хорт та І. Веренько досягли лаконічності в декорі решіток, піддашків, огорожі плоту, ліхтарів, монументально-декоративних творів тощо. При цьому фізичні розміри, сюжет, особливість композиції, ступінь узагальнення форм здебільшого диктується функціональними і стильовими особливостями архітектури приватної забудови й ландшафтом місцевості, що враховують при проектуванні митці.

Їхній творчості притаманний несподіваний, а можливо, і очікуваний вплив віденської сецесії. Коли ми ведемо мову про віденську сецесію, то маємо на увазі насамперед характерні риси цього стилю, що виражається через фантазійне переплітання форм і проявляється в асиметричних, симетричних композиціях, закручених лініях і стилізованих образах (рослин, квітів, бутонів, комах, черепашок, фігур людини та ін.), геометрії природного світу на користь простих вишуканих форм і вузлів орнаменту.

До того ж у творчості митців ми бачимо поєднання зображень квітів, листків, букетів, геометричних моти-

чаткувала неспинний розвиток і збагачення творчого потенціалу, підйом у професійному зростанні, визнання як серед художників-ковалів, так і замовників приватного будівництва.

Неабияким поштовхом для росту була дипломна робота А. Хорта «Святий Лука» (2006 р., керівник – Богдан Романович Романець), що підвела підсумок студентських навчань, студій і була премійована III місцем на міжнародному ковальському фестивалі «Hefaistos–2006», що проводиться в Чеській Республіці. Це була серйозна заявка молодого митця на

Світлина № 2. **А. Хорт, І. Веренько.**
Брама, хвіртка. Залізо, кування. 2006 р.
м. Чернівці

вів народної гуцульської різьби, видозмієних згідно з місцевими смаками. Саме багаті народні традиції та високий рівень технічної майстерності, значний організаторський досвід митців і майстрів-виконавців забезпечує активний творчий доробок у розвитку кованого металу на Буковині початку ХХІ ст.

Також необхідно зауважити, що не існує стандартного набору мотивів, які А. Хорт та І. Веренько використовують у своїх композиційних вирішеннях архітектурного металу. Їхні традиційні знахідки та прийоми в трансформованому вигляді втілюються численними професійними доробками в кованому металі.

Як уважає М. Селівачов, орнаменти класифікують за іконографічними ознаками, тому мотиви поділяють на абстрактні та фізіоморфні (фітоморфні). У свою чергу серед абстрактних мотивів виокремлюємо округлі, видовжені, подвійні, потрійні, чотирибічні, багатопроменеві [3, с. 251].

У межах іконографічної класифікації визначальними є рослиноподібні обриси складових візерунка, а не його фітоморфна номінація, що застосовується до багатьох абстрактних мотивів. Інакше кажучи, фітоморфні мотиви – це не тільки знаки, але й конкретизовані зображення. Водночас конкретизована ботанічна назва схематичного зображення дає підстави зараховувати його, хоча й умовно, до рослинних [3, с. 254].

Характерним і традиційним для «стильового почерку», найрізноманітнішим для оздоблення асортименту виробів (брам, поруччя сходів, балконних решіток, піддашків тощо) є застосування А. Хортом у своїх композиційних розробках ескізів, проектів, у яких він використовує постійно вживані в різних кованих виробах мотиви елементів **U; S; V; O** – подібної форми та різноманітних варіацій: «безконечники», «кривульки», «вужі», «гадючки», «змійки», цятки, кульки, сітки та інші знаки. Серед них є коло, ромб, овал, квадрат, хрест, космологічні мотиви, як згадувалося вище, різні варіації листя, квітів тощо. Специфічною рисою мотиву «квітка» є відсутність яскраво виражених ботанічних ознак. Не мають натуральної подібності й варіанти під назвами «рожа», «цвіток», «ромашка». Так, «рожа», що позначає і троянду, і мальву, постає у вигляді восьмипелюсткової квітки, а «тюльпан» здебільшого подається у повздовжньому перетині [3, с. 173].

Світлина № 3. А. Хорт.
Скульптурна композиція «Ровер».
Залізо, кування. м. Чернівці

Світлина № 4. А. Хорт, І. Веренько
(ПП Никифорук). Скульптурна
композиція «В'їзний знак».
Залізо, кування. м. Чернівці

Світлина № 5. *А. Хорт*.
Криниця. Залізо, кування.
2011 р. м. Чернівці

Світлина № 6. *А. Хорт, І. Веренько*
(ескіз *А. Лавриніва*). Брама 2.
Залізо, кування. 2010 р. м. Тернопіль

Використовуються і стилізовані мотиви «баранячих ріжок» у вигляді спіральних, криволінійних або прямокутних елементів [4, с. 61], що побудовані на традиційних засадах, особистому композиційному вирішенні (симетрія, асиметрія, статика, контраст-нюанс, пляма, лінія, акцент), вражають динамічністю, буянням розкішних форм, які перегукуються з декором віденської сецесії, бароко, рококо.

До того ж кожен з малих архітектурних творів митців має індивідуальний характер, стильову та змістовну виразність композиції, високу художню культуру обробки поверхні металу, оздоблення й імітації під благородні метали, синтез з іншими матеріалами (скло, дерево, камінь, шкіра) тощо.

Слід сказати, що переважаючими мотивами декору решіток балконів, воріт, плотів, піддашків-навісів, хвірток є лінії, які то звужуються, то ніби розпливаються, криволінійні форми і плями, де на першому місці перебувають графіка лінії, площина, силует [2, с. 104].

Прикладом подібної асиметричної композиції в металі є оздоблення приватного будинку в м. Заліщики Тернопільської обл. (світлина № 1). Решітка огорожі балкона, сходові решітки мають завершену композицію і є об'єднуючим елементом між пластичними формами будинку й експресивною рослинною структурою декору, пульсуючий ритм якої підкреслений рисунком і технічними прийомами кованиго металу. Особливо яскраво й могутньо відображена «легкість» і лаконічна тендітність сходової решітки, що засвідчує високий професіоналізм майстрів.

Аналізуючи новаторські пошуки авторів брамової решітки за адресою м. Чернівці, вул. Ю. Федьковича, 32 (світлина № 2), спостерігаються характерні риси модерну, асиметричне композиційне вирішення брами, що виокремлює, вирізняє її цілісність, урівноваженість плям (листіків) і змієподібних зігнутих ліній різної товщини, продуманість ритму, графіку силуету окремих елементів і площини, рослинного декору в цілому [2, с. 106]. Але брамова решітка не зовсім вдало підкреслює стильові особливості архітектурних форм фасаду брами, що загалом викликає певне занепокоєння щодо сприйняття різнофактурної поверхні (дерев'яної дошки, металевої сітки, листового металу).

Мотиви з іншим діапазоном художнього пошуку, багатство варіантів, активний модерний процес, інновації в стилістиці, прагнення знайти свіжу форму привели А. Хорта й І. Веренька до своєрідного вирішення поставленої мети в м. Тернополі 2009 року. У цьому разі ми бачимо поєднання форми й лінії різної кривизни та конфігурації з рослинними елементами, що чітко перегукуються із традиціями сецесії.

Не випадково в образному просторі графічних силуетів кований метал органічно влітається в декор фасаду, ніби єднається з ним і підпорядковується загальному ритму неспокійних експресивних ліній і форм. Довільна форма композиційного вирішення (асиметрія) решітки побудована на умовно горизонтальних лініях і вертикальних діагоналях, що перетинаються між собою, створюючи своєрідне мереживо плаского масивного металу й фактурної поверхні.

Високою майстерністю та професійним виконанням вирізняється завершення оздоблення будинку в с. Романів Київської області, яке виконано в барочних формах. У композиції вміло використано поєднання рослинних і геометричних форм, що сприяє створенню пишної динамічної композиції. Цей зразок архітектурного металу може слугувати прикладом використання як засобу художнього вираження, так і фізичних можливостей металу, технологічних прийомів його обробки.

Хоча не завжди авторам вдається позбутися впливу еkleктики, поєднання різностильових елементів в одній роботі, але в багатьох випадках вони створюють цікаві й повноцінні в художньому плані твори.

Становлять інтерес також інші пластичні витвори художників-ковалів – це скульптури (статуетки тварин, птахів, людей, знаки), що містяться в Чернівцях. Наприклад: скульптура «Ровер» (2009) (світлина № 3) або скульптурна композиція-знак, присвячена Чернівецькому національному університету ім. Ю. Федьковича (2011) (фото № 4) з нагоди прийняття у світову спадщину ЮНЕСКО.

Отже, своєрідну новизну в сучасне буковинське ковальство на початку ХХІ ст. вносять творчі здобутки талановитих майстрів А. Хорта й І. Веренька. Загалом у їхній творчості спостерігається практичне застосування символів, традицій, відповідне художньо-технічне вирішення й оздоблення кованих виробів. Аналізуючи ковальські твори цих майстрів, насамперед варто відзначити їхню пластичну виразність, що не суперечить утилітарності речей, сучасність вигляду, національну виразність використаних візерунків, орнаментів, довершеність художньо-технічних прийомів.

Обмежена, на перший погляд, кількість народних мотивів дає водночас значну кількість варіантів орнаменту, їх розташування на площині чи в об'ємно-просторовому вирішенні середовища. Адже при виконанні таких робіт художники прагнуть якнайповніше виявити своє вміння і, звичайно, створити оригінальні, небуденні речі, які експонуються на художніх виставках, фестивалях ковальської майстерності, стають окрасою інтер'єрів та екстер'єрів приватного будівництва Буковини та інших регіонів України. Стає очевидним, що ковані вироби поступово набувають традиційного для них ужиткового призначення і стають самодостатнім явищем сучасного буковинського декоративно-прикладного мистецтва.

На Буковині є реальні підстави сподіватися на активацію практичних і теоретичних пошуків у царині художнього кованого металу. Одним з головних чинників цього процесу має стати реформування відповідної професійної освіти самих ковалів, в основі якої поруч із дбайливим збереженням народних традицій будуть використані авангардні вирішення, спрямовані на опрацювання нових творчих ідей, конкурентоспроможних як в Україні, так і у світі.

1. *Щербак В.* Українське художнє скло ХХ століття: від утилітарності до високої художності / Василь Щербак // Мистецькі обрії. Альманах : науково-теоретичні праці та публіцистика, 2004 / Академія мистецтв України ; голов. наук. ред. І. Д. Безгін. – К. : ВВП «Компас», 2005. – 464 с.
2. *Могилевский В.* Художественный металл в архитектуре Киева середины XVII – начала XX в. : дисс. ... канд. искусствовед. : 17.00.05 / Владимир Могилевский. – К., 1987.
3. *Селівачов М.* Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / Михайло Селівачов. – К. : Редакція вісника «Ант» ; Ніжин : ТОВ Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. – XVI, 400 с.
4. *Мельничук Ю.* Семантика українських вишитих рушників / Юрій Мельничук // Народне мистецтво. – К., 2005. – № 1–2. – С. 59–65.